

ЗАХОДИ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ОБОРОТНОСТІ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Проаналізовано основні підходи до визначення дебіторської заборгованості та її класифікації, а також запропоновано заходи щодо підвищення оборотності дебіторської заборгованості.

Аннотация. Проанализированы основные подходы к определению дебиторской задолженности и её классификации, а также предложены мероприятия по повышению оборачиваемости дебиторской задолженности.

Annotation. The main approaches to the definition of a receivable and its classification are analysed and measures to improve the negotiability of accounts receivable are proposed.

Ключові слова: дебіторська заборгованість, оборотність дебіторської заборгованості, якість дебіторської заборгованості, фінансовий стан підприємства, ділова активність.

Унаслідок необхідності збільшення вітчизняними підприємствами фінансової незалежності та участі в міжнародних відносинах виникає проблема безперервного забезпечення процесу виробництва оборотними засобами. Однак у результаті формування ринкових відносин в Україні існує досить багато не вирішених проблем, пов'язаних з обіговими коштами, у тому числі з дебіторською заборгованістю. Так, підприємства України не в змозі ефективно управляти дебіторською заборгованістю, яка складає значну частину оборотних активів, що стає однією з причин кризи взаємоплатежів. При цьому окремою проблемою стає сумнівна заборгованість, відносно котрої нараховується резерв сумнівних боргів, у результаті чого дебіторська заборгованість оцінюється та аналізується не за первісною вартістю, а за чистою реалізаційною вартістю. Частка дебіторської заборгованості у складі оборотних активів збільшується, від її оборотності залежить оборотність оборотних активів, а отже, й ефективність діяльності підприємства, що збільшує актуальність даної теми.

Аналізом дебіторської заборгованості займалися такі закордонні та вітчизняні вчені-економісти, як Батехін С. Д., Бланка І. А., Бутинець Ф. Ф., Голова С. Ф., Е. Петрик, Савицька Г. В., К. Гувер, Н. Швайка та ін. Однак, не зменшуючи розробок даних вчених, слід зазначити, що внаслідок багатоаспектності досліджень є ряд спірних моментів щодо нормативних документів та окремих аспектів дебіторської заборгованості.

Метою дослідження є аналіз дебіторської заборгованості підприємства та напрямів підвищення оборотності дебіторської заборгованості.

Для досягнення мети були поставлені такі завдання: визначення сутності дебіторської заборгованості; визначення класифікації дебіторської заборгованості; аналіз показників оборотності дебіторської заборгованості; запропонування заходів щодо підвищення оборотності дебіторської заборгованості.

Об'єктом дослідження є дебіторська заборгованість підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні основи аналізу дебіторської заборгованості та способи підвищення оборотності дебіторської заборгованості.

Розвиток дебіторської заборгованості розпочався зі встановленням Незалежності. На даний час її облік повністю регулюється законодавчими актами, але, незважаючи на повний контроль з боку держави, у системі розрахунків до дебіторської заборгованості існує ряд проблем, пов'язаних з несвоечасністю її погашення покупцями [1]. Це призводить до збільшення долі дебіторської заборгованості в оборотних активах та валюті балансу. За три роки в Україні спостерігається збільшення як оборотних активів, так і дебіторської заборгованості, що наведено в табл. 1 [2]. Таким чином, як уже було відзначено, спостерігається збільшення оборотних активів за даний період, але у 2011 р. частка дебіторської заборгованості при цьому зменшилась, що є позитивною тенденцією, хоча значення її так і залишається занадто великим для нормального фінансового стану підприємств України.

Таблиця 1

**Частка дебіторської заборгованості в оборотних активах
за період 2009–2011 рр. (млн грн)**

Показники	30 червня 2009 р.	30 червня 2010 р.	30 червня 2011 р.
Оборотні активи, всього	1 103 388,9	1 345 054,4	1 492 854,5

у т. ч. дебіторська заборгованість	705 200,2	898 899,9	955 749,7
------------------------------------	-----------	-----------	-----------

Частка дебіторської заборгованості в оборотних активах, %	63,91	66,83	64,02
---	-------	-------	-------

Але перш ніж аналізувати дебіторську заборгованість, необхідно виявити сутність дебіторської заборгованості за допомогою різних підходів до її визначення, що подані в табл. 2.

Таблиця 2

Різні підходи до визначення поняття "дебіторська заборгованість"

Автор	Визначення
П(С)БО 13 "Фінансові інструменти" [3]	Дебіторська заборгованість, що не призначена для продажу, – дебіторська заборгованість, котра виникає в результаті надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржнику та не є фінансовим активом, що призначений для перепродажу
Славюк В. І. [4]	Фактично дебіторську заборгованість можна розглядати як безвідсоткову позику покупцям чи замовникам, у котру підприємство здійснює інвестування оборотного капіталу
П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" [5]	Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
Наказ "Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку (Положення, п. 4)" № 237 від 08.10.99 [6]	Дебіторська заборгованість – фінансовий актив установи, що виникає внаслідок договірних відносин між двома юридичними особами, серед яких одна, що є власником активу, після настання відповідних умов угоди має право на отримання платежів, товарів, робіт та послуг
Соловей Н. В., Маліношевська К. І. [1]	Дебіторська заборгованість – це частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від господарюючих суб'єктів
Бутинець Ф. Ф. [7]	Дебіторська заборгованість – це сума заборгованостей підприємств на певну дату
Є. Бріхгем [7]	Дебіторська заборгованість – це суми, очікувані до надходження від клієнтів за вже продані товари
Кузенко Т. Б., Сизова В. С. [8, с. 125]	Дебіторська заборгованість – це складова оборотного капіталу, яка становить собою вимоги до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, робіт, послуг
Шип В. Ю. [7]	Дебіторська заборгованість за своєю суттю є сумою заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для продажу

Розбіжності у визначенні сутності полягають у тому, що згідно з визначенням дебіторської заборгованості за П(С)БО 10 дебіторами є всі юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів. Під таке трактування підлягає як заборгованість дебіторів, яка утримується підприємством до дати погашення, так і заборгованість дебіторів, призначена для перепродажу. Тобто визначення, що наведене в П(С)БО 10, є ширшим, оскільки охоплює всю заборгованість підприємству, у тому числі й ту, яка по суті є фінансовими інвестиціями [7]. Також визначення у широкому значенні надає і Бутинець Ф. Ф. При цьому визначення, що надає Шип В. Ю., є більш розглянутим та розкриває сутність дебіторської заборгованості.

Виникнення дебіторської заборгованості – це об'єктивний процес, який зумовлений існуванням ризиків при проведенні взаєморозрахунків між контрагентами за результатами господарської операції. Проте на її розмір та структуру впливає ряд факторів, які можна поділити на три основні групи:

загальноекономічні (зовнішні) фактори: стан економіки в країні, ефективність грошово-кредитної політики НБУ, рівень інфляції, стан розрахунків тощо;

галузеві фактори: стан галузі, де працює фірма, динаміка виробництва цього виду продукції та попит на неї;

внутрішні фактори: організаційно-правова структура та форма власності підприємства, фінансовий менеджмент підприємства тощо [9].

Треба відзначити, що управління дебіторською заборгованістю є невід'ємною складовою збутової діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Велика частина дебіторської заборгованості у загальній структурі активів знижує ліквідність, фінансову стійкість та підвищує ризик фінансових збитків. Тому ефективне управління дебіторською заборгованістю, основане на постійному її аналізі, дає змогу нейтралізувати вплив операційних ризиків на діяльність підприємств і відповідно підвищити рівень фінансової безпеки [8, с. 125].

Наявність у структурі дебіторської заборгованості, значною частиною сумнівної, безнадійної, свідчить про погіршення якості дебіторської заборгованості, основною причиною чого є відволікання коштів від оборотного процесу. Усе це призводить до погіршення платоспроможності підприємства, адже, щоб розрахуватися з кредиторами, потрібні кошти, котрі до цього були вкладені у "минулий оборот", якщо вони не були повернені, складно погасити свою заборгованість власними коштами і виникає необхідність до залучення додаткових коштів, що призводить до погіршення фінансового стану та зменшення фінансової незалежності.

Якість дебіторської заборгованості визначається її оборотністю. Оборотність характеризується такими показниками:

тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості, або період інкасування, відображає середню кількість днів, необхідних для її повернення;

коефіцієнт оборотності характеризує швидкість обороту дебіторської заборгованості [10].

Звичайно, збільшення оборотності дебіторської заборгованості є позитивним явищем, адже свідчить про те, що відлучені кошти повертаються швидше та починають знову "працювати" на підприємство. Але буває так, якщо

частка дебіторської заборгованості збільшується, та її оборотність зменшується. Це може бути викликано такими причинами:

неефективна робота відповідних осіб зі стягнення заборгованості;

небажання частки бухгалтерів узагалі використовувати резерви сумнівних боргів, не дивлячись на необхідність, адже це потребує зайвих розрахунків, а отже, і зусиль, але може виникнути ситуація, коли одразу буде велика сума витрат, що може призвести до збитків підприємства, а потім унаслідок неефективної політики управління дебіторською заборгованістю – навіть і до банкрутства даного підприємства;

неплатоспроможність контрагентів;

збільшення обсягу продажів;

установлення великих строків погашення дебіторської заборгованості.

Можна побачити, що перша, друга та остання причини можуть бути усунені керівництвом підприємства такими способами: проконтролювати виконання роботи відповідних осіб зі стягнення заборгованості, визначити необхідність нарахування резерву сумнівних боргів та зменшити строки погашення дебіторської заборгованості, але друга причина пов'язана з якістю та ліквідністю дебіторської заборгованості та від самого підприємства не залежить. Виходячи з цього, можна запропонувати такі заходи підвищення оборотності дебіторської заборгованості:

збільшення контролю відповідних осіб зі стягнення заборгованості за їх діяльністю та роз'яснення мети та завдань їх дій;

аналіз платоспроможності окремих кредиторів, якщо є така можливість (на крупному підприємстві відслідкувати платоспроможність кожного контрагента буде досить складно);

нарахування резерву сумнівних боргів, коли це дійсно необхідно;

вимагання застави на суму, не меншу ніж сума на рахунку дебітора при наявності проблеми отримання коштів;

пропозиція знижки дебіторам при достроковому погашенні боргу;

продаж дебіторської заборгованості факторинговій фірмі, якщо при цьому можна отримати економію.

Таким чином, можна зробити висновок, що аналіз дебіторської заборгованості є необхідною частиною управління дебіторською заборгованістю зокрема й управління діяльністю підприємства в цілому. Її збільшення насамперед свідчить про збільшення відволікання коштів, а відповідно і про зниження ділової активності. Особливо важливим моментом є аналіз оборотності дебіторської заборгованості. Підвищення оборотності сприятиме поліпшенню фінансового стану і ділової активності, а також підвищенню ефективності діяльності підприємства.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є розробка заходів щодо підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю.

Наук. керівн. Петряєва З. Ф.

Література: 1. Соловей Н. В. Проблеми обліку дебіторської заборгованості [Електронний ресурс] / Н. В. Соловей, К. І. Маліношевська. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2010_25/malinoshenska.pdf. 2. www.ukrstat.gov.ua. 3. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 13 "Фінансові інструменти", затверджений приказом Міністерства фінансів України від 30 листопада 2001 року № 559 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>. 4. <http://slv.com.ua/book/51/3731.html>. 5. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 10 "Дебіторська заборгованість", затверджений приказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 г. № 237 із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>. 6. Наказ Міністерства фінансів України "Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку" (Положення, п.4) № 237 від 08.10.99 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1078.3038.0>. 7. Шип В. Ю. Дебіторська заборгованість: сутність та класифікація [Електронний ресурс] / В. Ю. Шип. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_29_2/statti/21.htm. 8. Кузенко Т. Б. Управління дебіторською заборгованістю як фактор забезпечення фінансової безпеки підприємств / Т. Б. Кузенко, В. С. Сизова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – № 29. – 2010 – С. 124–126. 9. Єдинак Т. С. Проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств в умовах фінансово-економічної кризи [Електронний ресурс] / Т. С. Єдинак. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2009_3/files/ECON_03_2009_Edinak_T.pdf. 10. Василюк М. М. Механізм управління дебіторською заборгованістю в сучасних умовах господарювання [Електронний ресурс] / М. М. Василюк. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/56.pdf. 11.